

ПЕРСПЕКТИВИ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В НЕМОВНИХ ВИЩАХ УКРАЇНИ

CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING AT UKRAINIAN NON-LINGUISTIC HIGH SCHOOLS

У статті проаналізовано основні визначення методики предметно-мовного інтегрованого навчання (далі – CLIL) як інструмента формування іншомовного комунікативного простору немовних вищів України. У світовій педагогічній літературі цей підхід виник у зв'язку з потребою вирішення проблем білінгвізму, елімінації міжнаціональних конфліктів, консолідації суспільства як чинника соціального добробуту та створення конкурентоспроможного ринку праці. Надалі поширення технології CLIL на рівні вищої школи було зумовлено викликами глобалізації та інтернаціоналізації освіти, активізацією академічної мобільності, розвитком загального знання, потребою в змінах технологічного укладу суспільства та виробленням швидкої реакції професійних спільнот на ці зміни.

У статті розглядаються ключові концепції технології CLIL, які ґрунтуються на таких аспектах методики навчання іноземної мови, що спираються на комунікативний принцип навчання (мові необхідно навчати та застосовувати її у змістовному контексті); виділяються головні принципи процесу впровадження технології CLIL у вищій школі. Підкреслюється, що заняття, на яких застосовується технологія CLIL, складається з таких компонентів: зміст (отримання знань, формування вмій і навичок у предметній сфері); спілкування (практичне застосування іноземної мови у навчальному процесі, при цьому студенти навчаються, як використовувати іноземну мову); пізнання (розвиток когнітивних і розумових здібностей, які формують загальне уявлення); культура (визнання існування інших культур та себе як частини культури).

У статті зроблено спробу проаналізувати переваги та труднощі реалізації методики предметно-мовного інтегрованого навчання у немовних вищих навчальних закладах України. Авторка доходить висновку, що застосування технології CLIL відповідає функціональному підходу до викладання іноземної мови у вищій школі та надає можливість досягти більшої результативності процесу її засвоєння шляхом формування штучного мовленнєвого середовища, конотаційного контексту та сприятливо впливає на підвищення внутрішньої мотивації студентів. Попри перераховані вище труднощі, що виникають у процесі застосування технології CLIL, практичний досвід вищої школи в країнах Євросоюзу демонструє ефективність і можливість застосування цієї технології в українських вищих немовних закладах. **Ключові слова:** професійні компетенції, білінгвальне навчання, мовленнєві навички,

інтеграція предметних областей, CLIL (методика предметно-мовного інтегрованого навчання), комунікативний принцип навчання.

The main definitions of Content and Language Integrated Learning (CLIL) methodology, as a tool for the foreign language communicative space development of non-linguistic universities of Ukraine are outlined in the article. Nowadays, CLIL is clearly on its way to becoming an option – not yet an obligation – for higher education in the world. Against the background of internationalization and globalization perspectives, educational institutions around the globe face the need to create borderless education that entails the challenge of programme competitiveness and language acquisition. CLIL is considered as a driver for both.

The article deals with the key concepts of CLIL technology, based on the aspects of foreign language teaching methodology, focusing on the communicative principles of teaching (a foreign language should be trained and applied with a meaningful context); the key principles of CLIL technology application at high schools are highlighted. It is stressed that the classes where the CLIL technology is implemented consist of the following components: content (knowledge acquisition, skills and abilities development in the subject-specific content); communication (practical application of a foreign language in the training process, in doing so, the students learn how to apply a foreign language); cognition (cognitive and mental abilities development, forming common understanding); culture (recognition of other cultures). The article attempts to analyze the advantages and challenges of Content and Language Integrated Learning methodology at non-linguistic higher educational establishments in Ukraine. The author concludes that CLIL technology application comply with the functional approach to a foreign language teaching at high schools, makes it possible to achieve greater efficiency of learning process through artificial linguistic environment development, connotational context and has a positive effect on students' internal motivation. Notwithstanding the problems listed above, resulted in the process of CLIL technology applying, the practical experience of high schools in the EU countries demonstrates the effectiveness and possibility of this technology using at Ukrainian non-linguistic high schools.

Key words: professional competence, bilingual education, language skills, integration of subject areas, CLIL (Content and Language Integrated Learning), communicative principle of training.

УДК 378.091.313.

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-3-16>

Павлова О.О.,

доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії
Національної гвардії України

Монастирська Л.В.,

доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії
Національної гвардії України

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У сучасному українському суспільстві проблеми соціалізації майбутнього фахівця у міжнародному та міжкультурному просторі перетворюються на ключові питання вищої освіти, а високий рівень володіння іноземною мовою вважається одним

з інструментів розширення та збагачення професійних можливостей і знань. Державний освітній стандарт вищої освіти передбачає врахування фахової специфіки у процесі викладання іноземної мови, його націленості на виконання завдань, які безпосередньо пов'язані з майбутньою профе-

сійною діяльністю випускників. Перед майбутніми фахівцями постає завдання не тільки сформувати навички іншомовної комунікації, але й отримати профільні знання у сфері майбутньої спеціальності. Успіх у процесі вирішення цього завдання головним чином досягається за допомогою застосування інноваційних педагогічних методів і технік на заняттях з іноземної мови у вищій школі. Однією з таких технік вважається технологія CLIL (Content and Language Integrated Learning – методика предметно-мовного інтегрованого навчання), яка позитивно впливає на розвиток необхідних компетенцій у студентів вищих немовних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше, у 1994 році, визначення Content and Language Integrated Learning запропонував дослідник білінгвальної освіти Девід Марш із метою визначити техніку навчання та вивчення загальноосвітніх або конкретних профільних розділів іноземною мовою. Український дослідник цієї методики Л.Г. Мовчан розшифровує абревіатуру CLIL як контекстно-мовне інтегроване навчання [1, с. 217]. У 2001 році Д. Марш розглядає CLIL як вивчення інших предметів засобами іноземної мови, при цьому у студентів формується висока потреба у навчанні, що надає їм можливість переосмислювати та формувати свої здібності в комунікаційному процесі, зокрема, рідною мовою. Сьогодні дослідники методики надають таке визначення CLIL – дидактична методика, що сприяє розвитку у студентів іншомовної лінгвістичної та комунікативної компетенції у такому ж навчальному контексті, у якому відбувається розвиток загальних знань і вмій. Цим питанням успішно займаються закордонні автори: Кристіан Далтон-Пuffer досліджує риторику CLIL, Даріо Л. Банегас визначає методи та переваги методики, Джейсон Кенос проводить дослідження процесу білінгвальної освіти, акцентуючи увагу на CLIL, Кармель Кунан вивчає вплив CLIL на студентів, До Койл займається мотиваційними механізмами студентів під час впровадження методики у навчальний процес, Девід Ласагабастер звертає увагу на роль педагога у процесі використання технології на заняттях, Девід Марш визначає траєкторію розвитку методики CLIL.

Згідно з Європейською комісією методика CLIL може забезпечити студентів ефективними можливостями використовувати свої нові мовленнєві навички зараз, а не вивчати їх у теперішній час із метою використовувати пізніше. Вищезазначена технологія зміцнює впевненість майбутніх фахівців і тих студентів, хто незадовільно реагує на формальне вивчення іноземної мови в системі загальної освіти з певних причин; забезпечує ознайомлення з іноземною мовою, не вимагаючи додаткового часу у навчальній програмі, що особливо важливо у професійних умовах [3].

Сьогодні методика CLIL успішно застосовується у вишах країн Західної Європи (Німеччина, Франція, Бельгія та інші). Специфіка реалізації технології CLIL у різних країнах безпосередньо залежить від обраної моделі. Зараз поширено три моделі CLIL: *soft, language-led* (м'яка) – орієнтована на лінгвістичні особливості спеціального навчального матеріалу, *hard, subject-led* (жорстка) – майже половина навчальної програми профільних дисциплін викладається іноземною мовою, *partial immersion* (часткове занурення) – застосовується для окремих модулів за програмою зі спеціальності, що викладаються іноземною мовою [5].

Запити студентів, які прагнуть насамперед застосовувати іноземну мову на практиці в галузі своєї майбутньої спеціальності, найкращим чином задовольняються за допомогою інтеграції іноземної мови та профільної навчальної дисципліни, оскільки вони сприймаються студентами як єдине ціле. Отже, така освітня технологія суттєво підвищує мотивацію студентів до опанування іноземною мовою. Водночас зазначається, що метод CLIL не знижує рівень підготовки майбутніх фахівців із профільних предметів і не заважає успішному засвоєнню навчальної програми. Такий підхід є особливо актуальним для вищої школи, оскільки дає студентам змогу занурюватися в іншомовне комунікативне середовище без введення додаткових годин у навчальні плани.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На відміну від західноєвропейських вищих навчальних закладів, технологія CLIL ще не досить розвинена та поширена в Україні всупереч тому, що українська вища школа орієнтована на вдосконалення рівня володіння іноземною мовою, що зумовлює необхідність проаналізувати питання активного впровадження технології CLIL у процес вищого навчання [1, с. 215].

Мета статті – проаналізувати основні визначення методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL), виділити головні принципи процесу впровадження технології CLIL у вищій школі та проаналізувати переваги і труднощі реалізації методики у немовних вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу. Предметно-мовне інтегроване навчання (CLIL) є відносно новою освітньою технологією, яку розглядають як унікальний метод навчання майбутніх фахівців профільних предметів засобами іноземної мови (teaching content through foreign language), коли водночас відбувається процес навчання іноземної мови через профільну дисципліну (teaching foreign language through content). Мета навчання із застосуванням технології CLIL у вищій школі – це синхронне викладання профільного предмета та іноземної мови, відповідно, мова є не об'єктом

вивчення, а засобом опанування іншими предметами професійної спрямованості. Такий підхід забезпечує не тільки одночасне вивчення профільної дисципліни, а й формувань іншомовних навичок і вмій студентів. Відповідно, метод CLIL має дві мети: вивчення предмета засобами іноземної мови та іноземної мови – засобами профільної дисципліни, що вивчається.

Застосування методики CLIL надає можливість зробити процес вивчення іноземної мови більш цілеспрямованим, оскільки мова використовується з метою вирішення певних комунікативних завдань. Оскільки студент отримує, безумовно, великий обсяг іншомовної інформації, це можна розглядати як повноцінне занурення у природне мовленнєве середовище. Також необхідно підкреслити те, що, відпрацьовуючи різні теми, він має можливість засвоїти специфічні терміни та певні лінгвістичні конструкції, поповнюючи свій словниковий запас предметною термінологією, що готує його до подальшого вивчення та використання набутих знань і вмій на практиці. Заняття, на яких застосовується технологія CLIL, складається з таких компонентів:

- *зміст* (content) – отримання знань, формування вмій і навичок у предметній сфері;
- *спілкування* (communication) – практичне застосування іноземної мови у навчальному процесі, при цьому студенти навчаються, як використовувати іноземну мову;
- *пізнання* (cognition) – розвиток когнітивних і розумових здібностей, які формують загальне уявлення;
- *культура* (culture) – визнання існування інших культур і себе як частину культури.

Технологія CLIL ґрунтується на таких аспектах методики навчання іноземної мови, спираючись на комунікативний принцип навчання (мові необхідно навчати та застосовувати її у змістовному контексті):

1. *Situational Learning* (ситуаційне навчання) – ґрунтується на принципах біхевіоризму та структури мови. Студент вивчає найбільш вживану лексику та лінгвістичні конструкції через повторення, застосовуючи їх відразу на практиці. Мова представляється у реалістичних умовах, у яких засвоєння мови відбувається навіть в одномовному середовищі.

2. *Language Acquisition* (засвоєння мови). Оскільки процес вивчення іноземної мови є не лінійним, а циклічним, тематичний характер CLIL спрощує формування функціонально-умовної програми, додавання нової інформації відбувається паралельно з перероблюванням уже набутих знань.

3. *Natural Approach* (природний підхід). Процес опанування іноземною мовою у змістовному контексті розглядається у ролі компонентів як природ-

них, так і комунікативних аспектів вивчення мови. У майбутніх фахівців формується швидкість мови, оскільки вони використовують іноземну мову для спілкування з різною метою. Вільне володіння мовою передреє граматичній точності, помилки представляються як природна частина процесу вивчення іноземної мови, відповідно, виробляється концепція «міжнародної комунікації». Акцент робиться на тому, що студент не може вивчити все підряд. Кожна наступна частина навчального матеріалу повинна обов'язково ґрунтуватися на інформації, що вже опанована, і при цьому бути легко засвоюваною.

4. *Motivation* (мотивація). У процесі застосування методики CLIL іноземна мова представляється засобом навчання, а не його результатом, отже, якщо студенти зацікавлені в темі, яку вони вивчають, то надалі їх мотивація підвищується, щоб вивчати мову для комунікації. Процес вивчення іноземної мови стає результативнішим, та одночасно студенти отримують знання з профільного предмета.

5. *Current FLT Practice* (чинна практика викладання іноземної мови). У процесі застосування технології CLIL викладачі дотримуються поточних тенденцій у методиці викладання іноземних мов. Граматичний матеріал вторинний щодо лексичного; швидкість мови, а не точність, перебуває в центрі уваги; іншомовна інформація засвоюється частинами, як під час використання лексичного підходу (*Lexical Approach*). Студентам доводиться тісно взаємодіяти один з одним, застосовуючи на практиці досліджуваний матеріал, навички інтегровані одна з одною та з іноземною мовою, на якій подається інформація. Потреби студентів стають основним завданням і використовуються різні стилі навчання для різних завдань.

Процес впровадження технології CLIL у вищій школі вимагає реалізації таких ключових принципів:

- підтримка засвоєння змісту профільного предмета здійснюється на заняттях з іноземної мови;
- підтримка процесу навчання іноземної мови відбувається на заняттях за фахом;
- інтеграція мовлених і профільних дисциплін здійснюється за допомогою загального планування, застосування наскрізних тем та іншого.

Слід підкреслити, що в українських немовних вишах сьогодні досить активно застосовується перший із вищезазначених принципів. Іноземна мова, насамперед, викладається майбутнім фахівцям як мова професійної комунікації (студенти вивчають спеціальну термінологію іноземною мовою, читають і перекладають тексти за фахом та інше). Однак реалізація принципів підтримки іноземної мови на заняттях із профільних предметів та інтеграції дисциплін має епізодичний характер і проводиться у межах окремих

вищих навчальних закладів країни. Така ситуація зумовлена, насамперед, недостатньою кількістю викладачів-предметників, які можуть викладати дисципліну іноземною мовою на належному рівні; спостерігається відсутність навчальних програм, які забезпечили б навчанням студентів спеціальності іноземною мовою та інше.

Аналіз закордонних джерел дає нам змогу зробити висновок, що застосування цього підходу у процесі навчання студентів немовних спеціальностей можливо здійснити за допомогою таких принципів:

- Активізації спільної роботи між мовними та профільними кафедрами.
- Підвищення рівня володіння іноземною мовою викладачів-предметників.
- Формування безпечного та збагачувального мовленнєвого середовища.

Спільну роботу мовних і профільних кафедр слід проводити не тільки на етапі створення навчальних курсів, а й на окремих заняттях із дисципліни. Викладачам іноземної мови необхідно співвідносити теми лінгвістичного навчального матеріалу з тематикою, що вивчається за фахом. У процесі добирання змісту навчального іноземномовного матеріалу пріоритетним напрямом вважається використання автентичних текстів професійної спрямованості на заняттях з іноземної мови залежно від спеціалізації майбутнього фахівця. Тексти не тільки повинні бути інформативними та включати необхідну для професійної комунікації лексику та граматичні конструкції, але необхідно їх адаптувати за рівнем складності так, щоб не знизити мотивацію студентів до вивчення іноземної мови. Текстовий матеріал повинен містити ілюстрації, щоб студенти могли легко візуалізувати прочитане, а також вони можуть бути представлені схематично, даючи студентам змогу визначити ідею тексту та представлену у ньому інформацію. Післятекстові завдання мають містити вправи, в яких студенти передають зміст тексту своїми словами, вживаючи певні лексичні спеціальні конструкції, які підходять темі та профільному предмету, а також універсальні мовленнєві одиниці: фразові дієслова, стійкі вирази, ступені порівняння, які можуть знадобитися незалежно від теми заняття або предмета. У процесі складання завдань викладачеві слід враховувати рівні підготовки студентів та мету навчання. Наприклад, доцільно використовувати такі вправи: скласти або заповнити діаграми, таблиці, карту та інше; знайти конкретну інформацію (дата, місце, час); розставити абзаци за порядком; визначити порядок дій (наприклад, інструкція або керівництво); заповнити пропуски в тексті; визначити проблематику: питання-відповідь, термін-визначення, частина-ціле; вправи на пошук конкретної інформації; рольові ігри, де

потрібно вгадувати слова; проведення анкетування групи з опорою на приклади питань; усна презентація роботи, яка підкріплюється візуальними матеріалами. Текстовий матеріал повинен бути тісно пов'язаний із профільною дисципліною, тільки в цьому випадку відбувається формування предметної та іноземномовної компетенції.

Також необхідно, щоб викладачі профільних кафедр, які володіють іноземною мовою на достатньому рівні, викладали один або кілька курсів, змістові модулі курсу або навіть окремі теми іноземною мовою. Такі заняття орієнтовані на навчання профільної дисципліни, але водночас враховується розуміння мовлених структур та їх подальше практичне застосування.

Не виправляючи мовленнєві помилки студентів на заняттях за фахом, викладач переформулює сказане студентом, пропонуючи йому правильну мовленнєву структуру. Такі види діяльності сприяють тому, що іноземна мова для студентів перестає бути самоціллю, а починає застосовуватися в контексті майбутньої спеціальності у процесі виконання конкретних завдань, що значно підвищує мотивацію студентів до вивчення іноземної мови. Сьогодні перед багатьма українськими немовними вишами стоїть актуальне завдання швидко та ефективно підвищити рівень володіння іноземною мовою викладачів-предметників.

Формування безпечного та збагачувального іноземномовного середовища на заняттях у вищому немовному закладі містить такі принципи:

- наочне зображення досліджуваного профільного змісту та мовлених моделей;
- використання рутинних дій;
- діяльність мовних гуртків, клубів, факультативів і застосування інших активних методів.

Активне застосування методики CLIL на практиці у різних країнах дає можливість виділити не тільки її позитивні сторони, але також певні проблеми використання цієї технології у навчальному процесі.

До переваг методики CLIL у немовних вищих навчальних закладах можна віднести такі фактори:

Відбувається значне підвищення мотивації до вивчення іноземної мови, що впливає на цілеспрямоване опанування іноземною мовою з метою вирішення конкретних комунікативних завдань у контексті майбутньої професійної діяльності.

Спостерігається пріоритетність формування комунікативних умінь іноземною мовою у професійному контексті, занурення у штучно створене мовленнєве середовище, засвоєння спеціальних термінів, визначених мовленнєвих моделей і розширення лексичного запасу студентів.

Студенти піддаються впливу значної кількості реального іноземномовного матеріалу за допомогою

стимуляційного змісту, що підвищує внутрішню мотивацію студентів і призводить до автоматичного вивчення мови.

Технологія CLIL забезпечує контекстуалізоване навчання: студенти опановують лексику, яка вбудована у відповідні контексти, а не отримують її у вигляді ізольованих мовлених фрагментів. Знання закріплюються шляхом надання інформації у потрібний час та у потрібній ситуації. Тому встановлюються тісніші зв'язки з іноземною мовою та тією інформацією, яку студенти вже опанували, вивчаючи профільні дисципліни.

Однак багато дослідників методики CLIL підкреслюють певні складнощі її впровадження у навчальний процес вищої технічної школи:

– недостатня кількість постійних викладацьких ресурсів;

– відсутність курсів підвищення кваліфікації фахівців та їх відповідна підготовка (викладач профільної дисципліни найчастіше має недостатній рівень володіння іноземною мовою), відсутність у викладачів-лінгвістів знань із профільного предмета та не володіння ними спеціальною професійною лексикою;

– певні складнощі, які виникають у процесі підбору навчальних матеріалів для викладання профільної дисципліни іноземною мовою.

Висновки. Спираючись на вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що застосування технології CLIL відповідає функціональному підходу до викладання іноземної мови у вищій школі та надає можливість досягти більшої результативності процесу її засвоєння шляхом формування штучного мовленнєвого середовища, конотаційного контексту та сприятливо впливає на підвищення внутрішньої мотивації студентів. Попри перераховані вище труднощі, що виникають у процесі застосування технології CLIL, практичний досвід вищої школи в таких країнах, як Болгарія, Німеччина, Франція, та інших демонструє ефективність і можливість застосування цієї технології в українських вищих неможливих закладах.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури та практичного досвіду закордонних вишів впровадження принципів технології CLIL в освітній процес у вищій школі сприяє:

– систематизуванню та розширенню запасу не тільки лінгвістичних знань студентів, а й у сфері їхньої майбутньої спеціальності;

– підвищенню активності студентів на заняттях як з іноземної мови, так із профільних дисциплін;

– процесу формування та закріплення вмінь використовувати літературу за майбутньою спеціальністю;

– розвитку пізнавально-творчих здібностей, навичок самовдосконалення, критичного мислення та творчого підходу до вирішення професійно важливих завдань.

Отже, інтегроване вивчення іноземної мови зі спеціальності вбачається як результативний засіб для досягнення освітніх цілей, а саме підготовки висококваліфікованих майбутніх фахівців, які успішно можуть конкурувати на ринку праці в умовах його інтернаціоналізації та глобалізації. За умови вивчення та опанування механізмами впровадження принципів CLIL у навчальний процес розвиток іншомовної компетенції у вищій школі може перейти на якісно новий рівень, що зумовлює перспективи подальших досліджень питань можливостей застосування технології CLIL у вищих неможливих закладах України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мовчан Л.Г. Використання досвіду Швеції у вітчизняній практиці навчання іноземних мов. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2011. № 7. Ч. 2. С. 214–220.
2. Coyle D., Hood Ph., Marsh D. CLIL Content and Language Integrated Learning. CUP, 2010.
3. Commission Of The European Communities Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006. URL: http://www.saaic.sk/eu-label/doc/2004-06_en.pdf.
4. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg : Cambridge University Press, 2007. 278 p. URL: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf.
5. Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe. URL: http://ec.europa.eu/languages/documents/studies/clil-at-school-in-europe_en.pdf.
6. Grabe W., Stoller F. Content-Based Instruction: Research Foundations. URL: http://www.carla.umn.edu/cobaltt/modules/principles/grabe_stoller1997/READING1/foundation.htm.
7. Graddol D. English Next. URL: <http://www.britishcouncil.org/learning-research-english-next.pdf>.
8. Marsh D. The relevance and potential of content and language integrated learning (CLIL) for achieving MT+2 in Europe. URL: <http://userpage.fuberlin.de/elc/bulletin/9/en/marsh.html>.
9. Harrop E. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Limitations and possibilities. URL: http://dSPACE.uah.es/dSPACE/bitstream/handle/10017/14641/Harrop_Content.pdf?sequence=1